

İSLAM MEZHEPLERİ
TASNİFİ
-eş-Şirvânî Örneği-



Mehmet Emin GÖKTEPE

Mehmet Emin GÖKTEPE

1971 Yılında Sivas'ın Şarkışla ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada yaparak, Şarkışla İmam-Hatip Lisesi'nden 1989 yılında mezun oldu. Memuriyete İmam-Hatip olarak 1990 yılında başladı. Bir yıl kadar bu görevde



kaldıktan sonra yüksek öğrenim amacıyla Mısır'a gitti. Mısır el-Ezher Üniversitesi İslam ve Arap Dili Araştırmaları Fakültesi'nden 1999 yılında mezun oldu. 2005 yılında DİB açıktan atama sınavlarına katılarak, Yalova ili Çınarcık ilçesi Merkez Camii İmam-Hatipliğine atandı. 6 Yıl burada görev yaptı. 2010 Yılında İstanbul Ün. İlahiyat Fakültesi'nden İlahiyat Lisans Denklik Belgesi aldı. 2011 Yılında naklen İstanbul, Başakşehir ilçesi, Ö. Nasuhi Bilmen Camii'ne İmam-Hatip olarak tayin olundu. Görevde yükselme sınavlarına katılarak 2014 yılında Kırklareli Cezaevi vaizliğine atandı. 2016 Yılında İstanbul Ün. Sosyal Bil. Ens. Temel İslam Bilimleri (İslam Mezhepleri Tarihi) dalında yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2019 Yılında İstanbul ili Başakşehir ilçesine vaiz olarak naklen atandı. 2020 Yılında Çanakkale 18 Mart Ün. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında (Kelam) Doktora eğitimine başladı. Halen İstanbul, Başakşehir ilçesinde vaiz olarak görevine devam etmektedir. Arapça bilmekte olup, evli ve dört çocuk babasıdır.

m.e.goktepe@hotmail.com

İSLAM MEZHEPLERİ
TASNİFİ
-eş-Şirvânî Örneği-



Mehmet Emin GÖKTEPE



Emin Yayınları 404

İslam Mezhepleri Tasnifi -eş-Şirvânî Örneği-

Mehmet Emin GÖKTEPE

1. Baskı Bursa, Aralık 2021

Tasarım

M.Furkan ÖZDAMAR

Baskı ve Cilt

E M İ N Y A Y I N L A R I

Fethiye Mah. Kırlangıç Sok. No: 2 Nilüfer/BURSA

Tel: (0224) 2422898, Fax: (0224) 2412569

www.eminyayinlari.com.tr

© Bütün yayın hakları anlaşmalı olarak Emin Yayınları'na aittir. Kitap, yayıncının ve yazarın izni olmaksızın hiçbir surette (baskı, fotokopi, elektronik, manyetik, mekanik ve sesli ortamlarda ya da başka bir şekilde) kısmen veya tamamen çoğaltılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Cataloging-in-Publication Data (CIP)

İslam Mezhepleri Tasnifi -eş-Şirvânî Örneği-

Mehmet Emin GÖKTEPE

1. İslam Mezhepleri Tarihi 2. Mezhepleri Tarihi 3. İslam

ISBN: 978-625-8077-04-9

Sertifika No: 41427

ÖNSÖZ

Yüce Allah'a hamd, Habibine, O'nun ashabına ve Ehl-i beytine salât ve selam olsun.

El yazması eserler günümüz bilgi kaynaklarının temel öğelerindedir. Bu eserler şayet tarihsel alana aitse daha fazla bir ehemmiyet kazanmaktadır. Çünkü bu bilgilere deneysel yöntemle ulaşmak mümkün değildir. Tarihe dair bilgiler yazılı ya da sözlü olarak günümüze kadar ulaşır. Takdim ettiğimiz bu çalışma da, gün yüzüne çıkmayı bekleyen el yazmaları arasında sayılmaktadır.

Mezhepler Tarihi alanında bugüne değin şüphesiz, birçok eser yazılmıştır. Oysa Şirvânî'nin bu eseri, ansiklopedik fihrist niteliğinde özgün olması açısından ön plana çıkmaktadır.

Bu çalışmamızda, klasik dönem Mezhepler Tarihi eserlerinde uygulanan metodolojilerine genel olarak eğilmekle birlikte, özellikle Şirvânî'nin fırkaları tasnif metodolojisini ele alıp inceledik. Daha sonra da eserin metin bakımından tahkik çalışmasını yaptık. Arapça el yazması metni imla kuralları açısından denetleyerek, yazım hatalarının bulunduğu yerlerde doğrularını dipnotta vermek suretiyle, eseri elektronik ortama aktardık.

Büyük ölçüde, 2016 yılında başarıyla savunduğumuz "Muhammed Nuri b. Ali eş-Şirvânî'nin Mukaddime Fî Beyân'il-Fıraki'l-Muhtelif Adlı Eseri ve İslam Mezheplerini Tasnif Metodolojisi" başlıklı Yüksek Lisans tezimizden üretilen bu çalışmamızın giriş bölümünde, çalışmamızın amacına, kapsamına, kaynaklarına ve metoduna dair bilgiler sunduk.

6 İslam Mezhepleri Tasnifi

Birinci bölümde, çalışmamızın konusunu teşkil eden eserin müellifi Şirvânî'nin hayatını, doğduğu yer olan Şirvan'ı ve yaşadığı çevreyi ele aldık. Müellifin yaşadığı dönemi de kısaca inceleyerek, dönemin Osmanlı Padişahı olan III. Mustafa (1717-1774 m.) hakkında bilgiler aktardık. Bunun ardından Şirvânî'nin "Mukaddime Fî Beyân'il-Fırakî'l-Muhtelif" adlı eserini inceledik. Eseri, Arapça dil kuralları açısından ele alarak, bu bağlamda tespit ettiğimiz yaygın yazım hatalarını genel başlıklar halinde sıraladık.

İkinci bölümde, meşhur 73 Fırka Hadisi ve bunun klasik Mezhepler Tarihi kaynaklarına tesirini ele aldık. Ayrıca, mezheplerin, klasik kaynaklardaki tasnif metotlarını inceledik. Bu tasniflerde belirgin olarak göze çarpan ve her biri birer ekol olan *Makâlât*, *Fırak* ve *Milel-Nihâl* geleneği üzerinde durduk.

Üçüncü bölümde, Şirvânî'nin mezhepleri tasnif metodunu inceleyerek, 73 Fırka Hadisine yaklaşımına değindik. Mukaddime bölümünden sonuç bölümüne kadar, baplara ve bu baplarda ele alınan fırkalara dair özet bilgiye yer verdik. Müellifin, eserin sonuç bölümünde ifade ettiği görüşleri ışığında, Fırka-i Nâciye olarak kabul ettiği Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat mezheplerine yaklaşımını aktardık.

Dördüncü bölümde ise, Şirvânî'nin "Mukaddime Fî Beyân'il-Fırakî'l-Muhtelif" adlı eserin Arapça dil kuralları çerçevesinde metin bakımından tahkikini yaptık. Tespit edilen yazım hatalarına dipnotlarda işaret ederek, bunların doğru yazılışlarını ortaya koyduk.

Metinde geçen ayet ve hadislerin Türkçe anlamları ile kaynaklarını yine dipnotlarda aktardık. Yeri geldikçe fırka kurucuları ile fırkanın temel düşünceleri hakkında kısa bilgilere yer vermek suretiyle, konuyla ilgili ilave bir araştırmaya ihtiyaç duyulmasını en aza indirmeye çalıştık. Son

olarak, eser hakkında düşüncelerimizi ve eserin kültür hayatımıza sağladığı katkıları dile getirerek, fırkaların tasnif şeması ile esere ait orijinal metnin bazı sayfalarına dair fotoğrafları içeren ilavelerle çalışmamızı tamamladık.

Elinizdeki esere kaynaklık teşkil eden tezimizin danışmanlığını üstlenen Prof. Dr. Sayın Mehmet DALKILIÇ'a, yardım ve katkılarından dolayı Prof. Dr. Sayın H. İbrahim BULUT'a, Arapça metnin tashihine yardımcı olan Dr. Sayın Bedevi SAVİ'ye ve tezimizin kitap haline getirilmesinde emeği geçen doktora tez danışmanım Prof. Dr. Sayın Özcan TAŞCI'ya teşekkürlerimi borç bilirim.

Bu mütevazı çalışmamız neticesinde, Muhammed Nuri b. Ali eş-Şirvânî'nin 'Mukaddime fî Beyâni'l-Fıraki'l-Muhtelifi' adlı eserinin, bize kültürel anlamda yeni kapılar ve ufuklar açacağını, akademik hayata olumlu katkılar sağlamasını ümit ediyoruz.

Başarı ve muvaffakiyet Allah'tandır.

Mehmet Emin GÖKTEPE
İstanbul, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
İÇİNDEKİLER.....	9
KISALTMALAR.....	17
GİRİŞ.....	19
1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı, Kaynakları ve Metodu.....	19
2. Tarihsel Süreçte Fırka / Mezhepler Tarihi Yazıcılığına Dair Genel Bir Analiz.....	21

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞİRVANİ, YAŞADIĞI ASIR, ÇEVRE ve ESERİ: MUKADDİME FÎ BEYÂNİ'L-FİRAKİ'L-MUHTELİFE	27
1. Müellif Hakkında	27
1.1. Şirvânî'nin Hayatı.....	27
1.2. Şirvan.....	30
2. 'Mukaddime Fî Beyân'il-Fırakî'l-Muhtelif'e' Adlı Eser	34
2.1. Eser Hakkında	34
2.2. Eserin Arapça Dil Kuralları Açısından Değerlendirilmesi	36
2.3. Eserin Telif Dönemi Tarihine Genel Bir Bakış	37

İKİNCİ BÖLÜM

KLASİK İSLÂM MEZHEPLERİ TARİHİ ESERLERİNDE MEZHEPLERİN TASNİFİ..... 39

1. Mezhepler Tarihi Eserlerinde Fırkaların Tasnif
Metotları 39
 - 1.1. Makâle ve Makâlât..... 39
 - 1.2. Fırak 41
 - 1.3. Milel-Nihâl..... 42
2. İslâm Mezhepleri ve 73 Fırka Hadisi 43
3. Yetmiş Üç Fırka Hadisinin Mezhepler Tarihine
Etkisi..... 46
4. Klasik İslâm Mezhepleri Tarihi Bilginleri ve
Metotları 47
 - 4.1. Ebu-l Hasen el-Eş'ari ve 'Makâlâtü'l-İslâmiyyîn' . 48
 - 4.2. Ebu Mansur el- Bağdâdî ve 'el-Fark
Beyne'l-Fırak' 52
 - 4.3. Ebu'l-Feth Şehristânî ve 'el-Milel ve'n-Nihâl' 60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

M. NURİ b. ALİ eş-ŞİRVÂNİ ve İSLÂM MEZHEPLERİNİ TASNİF METODOLOJİSİ 63

1. Muhammed Nuri b. Ali eş-Şirvânî'nin Fırkaları Tasnif
Metodolojisi..... 63
2. eş-Şirvânî'ye Göre İslâm Mezhepleri..... 65
 - 2.1. Mutezile..... 65

2.2. Şia.....	66
2.3. Havaric.....	67
2.4. Mürcie.....	68
2.5. Neccâriyye.....	69
2.6. Cebriyye.....	69
2.7. Müşebbihe.....	69
2.8. Sûfiyye.....	70
2.9. Kerramiyye.....	72
2.10. Hatime (Sonuç) Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat (Fırka-i Naciye).....	73

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

'MUKADDİME FÎ BEYÂN'İL-FİRAKİ'L-MUHTELİFE' ADLI ESERİN TAHKİK ÇALIŞMASI.....	75
76.....	المقدمة
77.....	الباب الأول في فرق المعتزلة
78.....	1.1 الواصلية:
78.....	1.2 العمروية:
78.....	1.3 الهديلية:
79.....	1.4 النّظامية:
79.....	1.5 الإِسْوَارية:
80.....	1.6 الإِسْكَافية:
80.....	1.7 الجعفرية:
80.....	1.8 البشرية:
80.....	1.9 المزدارية:
81.....	1.10 الهشامية:
81.....	1.11 الصالحة:

81 الحابطية: 1.12
81 الحديبية: 1.13
81 الحميرية: 1.14
82 الثمامية: 1.15
82 الخياطية: 1.16
82 الجاحظية: 1.17
82 الكعبية: 1.18
82 الجبائية: 1.19
83 البهشمية: 1.20
84 الباب الثانى فى فرقة الشيعة
84 [الروافض] 1.0
85 السَّبَبِيَّةُ: 1.1
85 الكاملة: 1.2
85 البنانية: 1.3
86 الجَنَاحِيَّةُ: 1.4
86 الْمَنْصُورِيَّةُ: 1.5
86 الْحَطَّائِيَّةُ: 1.6
87 الْعُرَابِيَّةُ: 1.7
87 الدَّمِيَّةُ: 1.8
87 الهشامية: 1.9
88 الزُّرَّانِيَّةُ: 1.10
88 اليُونُسِيَّةُ: 1.11
88 الشَّيْطَانِيَّةُ: 1.12
89 الرزامية: 1.13
89 البَدَائِيَّةُ: 1.14
89 1.15, 1.16 النُّصَيْرِيَّةُ وَالْإِسْحَاقِيَّةُ:
90 الإسماعيلية: 1.17
90 الزَّيْدِيَّةُ: 2.0
90 الْجَارُوزِيَّةُ: 2.1

90	2.2 السليمانية:
91	2.3 البترية:
91	3.0 وأما الإمامية:
93	الباب الثالث فى فرق الخوارج
93	1.0 [الخوارج]
93	1.1 الْمُحَكَّمَةُ:
93	1.2 البيهسية:
94	1.3 الزَّرَاقَةُ:
94	1.4 النَّجْدَاتُ:
94	1.5 الْأَصْفَرِيَّةُ:
94	1.6.0 الإباضية:
95	1.6.1 الحفصية:
95	1.6.2 اليزيدية:
95	1.6.3 الحارثية:
	1.6.4 القائلون بأن العبد إذا أتى بما أمر به، ولم يقصد الله تعالى
95	كان طاعة.
95	1.7.0 العَجْرَدَةُ:
96	1.7.1 الميمونية:
96	1.7.2 الْحَمَزِيَّةُ:
96	1.7.3 الشُّعْبِيَّةُ:
96	1.7.4 الجازمية:
97	1.7.5 الْخَلْفِيَّةُ:
97	1.7.6 الْأَطْرَافِيَّةُ:
97	1.7.7 المعلوماتية:
97	1.7.8 المجهولية:
97	1.7.9 الصلبيية:
98	1.7.10 التعالبيية:
98	1.7.10.1 الْأَحْسَبِيَّةُ:
98	1.7.10.2 الْمَعْبَدِيَّةُ:
98	1.7.10.3 الشَّيْبَانِيَّةُ:

98المكرمية: 1.7.10.4
99الباب الرابع فى فرق المرجئية
99[المرجئية] 1.0
99أَلْيُونُسِيَّةُ: 1.1
99العُبَيْدِيَّةُ: 1.2
99العَسَانِيَّةُ: 1.3
100الثوبانية: 1.4
100التُّومَنِيَّةُ: 1.5
101الباب الخامس
101فى فرق النجارية
101[النجارية] 1.0
101البرغوثية: 1.1
101الزعرانية: 1.2
101المُسْتَنْدَرَكِيَّةُ: 1.3
102الباب السادس فى فرق الجبرية
102[الجبرية] 1.0
102متوسطة: 1.1
102الخالصة: 1.2
103الباب السابع فى فرق المشبهة
103[المشبهة] 1.0
104الباب الثامن فى فرق الملاحدة وفى الصوفية منها
1041.0 فمن فرق [الملاحدة] ؛
1041.1 الباطنية:
1051.2 الصَّبَّاحِيَّةُ:
1051.3 القرامطية:
1061.4 البَابَكِيَّةُ:
1061.5 الْمُقْتَعِيَّةُ:
1061.6 السَّبْعِيَّةُ:
1072.0 ومن فرق الصوفية من الملاحدة:

107	2.1 المَبَاحِيَّةُ:	107
107	2.2 الزنادقية:	107
108	2.3 القلندرية:	108
108	2.4 المرآشية:	108
108	2.5 المُسْتَحْدَمِيَّةُ:	108
108	2.6 المُتَعَبِّدِيَّةُ:	108
108	2.7 الحلولية:	108
109	الباب التاسع في فرق الكَرَامِيَّة	109
109	1.1 الطرايقية	109
109	1.2 الإسحاقية	109
109	1.3 الحانقية	109
109	1.4 العابدية	109
109	1.5 التوبية	109
109	1.6 الشورية	109
109	1.7 الهيصمية	109
110	الخاتمة	110
110	في فرق الناجية أي أهل السنة والجماعة	110
SONUÇ		113
KAYNAKÇA		117
1. Basılı eserler:		117
2. Süreli Yayınlar:		124
3. Çevrimiçi:		124
EKLER		125

KAYNAKÇA

1. Basılı eserler:

- Abdülhamid, İrfan: **İslâm'da İtikâdî Mezhepler ve Akâid Esasları**, çev.: Mustafa Saim Yeprem, Ankara, TDV Yay., 2011.
- Arkun, Kemal: **Adalet Ustaları-Sultan III.Mustafa Han**, İst., Akademisyen Yayınevi, 2009.
- Ateş, Ali Osman: **Ehl-i Sünnet ve Şia'nın Delil Olarak Aldığı Bazı Hadisler**, İst., Beyan Yay., 1996.
- Aydınlı, Osman: **İlk Mûtezilî Fikirlerin Teşekkülü**, Ankara, Hititkitap Yay., 1992.
- Aydınlı, Osman: **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İslâm Mezhepleri Tarihi Yazıcılığı**, Ankara, Hititkitap Yayınevi, 2008.
- el-Bağdâdî, Ebu Mansur Abdulkâhir b. Tahir b. Muhammed et-Temimi: **el-Fark Beyne'l-Fırak, (Mezhepler Arasındaki Farklar)**, çev.: E. Ruhi Fığlalı, Ankara, TDV, 2007.
- Bostancı, Ahmet: "İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretiminde Kullanılan Ders Kitapları ve Diğer Araç-Gereçlerin Tespit ve Analizi", Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sakarya, Sayı 11, 2005.
- Bulut, Halil İbrahim: **Dünden Bugüne Siyasi-İtikâdî İslâm Mezhepleri Tarihi**, Ank., Ankara Okulu Yayınları, 2011.
- Brockelmann, **Geschichte der Arabischen Letteratur**

- Carl: (GAL), Kahire, Dâru'l-Maarif, tsz.
- Bursalı Mehmed Tahir: **Osmanlı Müellifleri**, Derleyen: Dr. Mustafa Tatcı, İst., Bizim Büro Basımevi, 2003.
- Büyük Türkçe Sözlük:** Kollektif: Ank., TDK, 1945.
- Çağatay, Neşet; Çubukçu, İbrahim Agah: **İslâm Mezhepleri Tarihi**, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1985.
- Derin, Fahri Ç.: "Şeyhu'l-İslâm Feyzullah Efendi'nin Nesebi Hakkında Bir Risale", *Tarih Dergisi*, c. 10, Sayı 14, ss. 97-103, 1959.
- Ebu'l Alâ Afifi: **Tasavvuf: İslâm'da Manevi Hayat, (Sevretün Rûhiyye fi'l-İslâm)**, çev.: Ekrem Demirli, Abdullah Kartal, İst., İz Yay., 2004.
- Evliya Çelebi: **Seyahatnâme**, çev.: Mümin Çevik, İst., Üçdal Neşriyat, 2012.
- İbnü'l-Esir, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî: **el-Kâmil fi't-Tarih**, çev.: Abdullah Köşe, İst., Bahar Yay., 1989.
- el-Eş'ari, Ebu'l Hasan: **Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve İhtilâfu'l-Musallîn (İlk dönem İslâm Mezhepleri)**, çev.: Mehmet Dalkılıç, Ömer Aydın, İst., Kabalcı Yay., 2005.
- Fığlalı, E.Ruhi: **İmamiyye Şiası**, İst., Ağaç Yay. 2008.
- Fığlalı, Ethem Ruhi: **Çağımızda İtikâdî İslâm Mezhepleri**, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., 1996.

- Göktepe, M. **“Muhammed Nuri B. Ali eş-Şirvânî'nin Mukaddime Fî Beyân'il-Fırakî'l-Muhtelif Adlı Eseri ve İslam Mezheplerini Tasnif Metodolojisi”**, Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2016/5, c. 5, sayı: 10, ss. 10-25.
- Gölpınarlı, Abdalbaki: **Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şiîlik**, İst., Dergah Yayınları, 2003.
- Gümüsoğlu, Hasan: **İslâm Mezhepleri Tarihi Temel İnanç Sistemleri**, İst., Kayıhan Yay., 2014.
- Horovitz, S.: **Yunan Felsefesinin Kelama Etkisi**, Çeviren, Özcan Taşcı, Litera Yayıncılık, İstanbul 2014.
- İbn-i Hazm, Ebi Muhammed Ali b. Ahmet: **el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâ ve'n-Nihâl**, (Tahkik: Muhammed İbrahim Nasır ve Abdurrahman Umeyre), Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- İnce, İrfan: **Medina im 12./18. Jahrhundert, Politische Strukturen, Beziehungen und Konflikte, mit Einblicken in den Gelehrten Diskurs**, (12./18. Yüzyılda Medine'de Siyasi Yapı, Sosyal Hayat, İlişkiler, Çatışmalar ve Fikri Akımlar): Bochum Ün. Filoloji Fak. Doktora Tezi, Bochum, Almanya, 2014.
- İbn-i Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmail İbn-i Ömer: **el-Bidâye ve'n Nihâye**, çev.: Mehmet Keskin, İst., Çağrı Yay. 2000.
- İslâm Ansiklopedisi (TDV).
- Kahhale, Ömer **Mu'cemu'l-Mu'ellifin Teracimu Musan-**

- Rıza: **nifi'l-Kutubi'l-Arabiye:** Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 1993.
- Katip Çelebi: **Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn,** çev.: Rüştü Balcı, İst., Tarih Vakfı Yurt Yay., 2007.
- Kubat, Mehmet: **İslâm Mezhepleri Tarihi,** İst., Kitap Dünyası, 2014.
- Kur'an-ı Kerim**
- Kutlu, Sönmez: **'İslâm Mezheplerinde Usûl Sorunu', İslâmi İlimlerde Metodoloji /Usûl Mes'eleleri-I,** İst., Ensar Yay., 2005.
- Kutluay, Yaşar: **İslâm'da İtikadî Mezheplerin Doğuşu,** Ankara, Pınar Yay., 1959.
- Kutluay, Yaşar: **Tarihte ve Günümüzde İslâm Mezhepleri,** İst., Pınar Yayınları, 2003.
- İbn-i Mâce, Süleyman b. Eş'as el-Ezedî es-Sicistânî: **es-Sünen, Tercüme ve Şerhi,** çev.: Haydar Hatipoğlu, İstanbul, Kahraman Neşriyat, 2013.
- Madelung, Wilferd:** **"Häresiographie",** in: Grundriss der Arabischen Philologie, Bd. 2, Helmut Gätje, Hrsg., Wiesbaden 1987.
- ----: **"Bemerkungen Zur Imamitischen Fıraqliteratur"** In: Der Islam 43 (1967), ss. 37-52
- ----: **"Frühe Mu'tazilitische Häresiographie: Das Kitâb al-Usûl des Ğa'far b. Harb?"** In: Der Islam 57 (1980), ss. 220-236.
- ----: Madelung, **"Abû Isâ al-Warrâq Über die Bardesaniten, Marcioniten und**

- Kantäer''**. In: Hans R. Roemer und Albercht Noth (Ed.): Studien Zur Geschichte und Kultur des Vorderen Orients. Festschrift für Berthold Spuler Zum Siebzigsten Geburtstag, Leiden 1981, ss. 210-224.
- Malâtî, Ebu'l-Hüseyin Muhammed b. Ahmet: **et-Tenbîh ve'r-Red alâ Ehl-i'l-Ehvâi ve'l-Bid'a**, el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türas, Kahire, 2007.
- Mes'udi**, **Kitabu't-Tenbîh ve'l-İşrâf**, Ed. M.J.de Goeje, Leiden 1894.
- Meşkur, Cevad: **Mezhepler Tarihi Sözlüğü**, çev.: M. M. Söylemez, M. Ümit, C. Hakyemez, Ankara, Ankara Okulu Yay. 2011.
- Onat Hasan, Kutlu Sönmez, (Editörler): **İslâm Mezhepleri Tarihi El Kitabı**, Ankara, Grafiker Yayınları, 2012.
- Oral, Osman: "73 Fırka Hadisinin Kelâm İlmi Açısından Değerlendirilmesi", **Kelam Araştırmaları Dergisi**, İst., 2014, s. 295.
- Oral, Osman: **İslâm Mezhepleri Tarihi ve Terimleri**, Kayseri, Tiydem Yayıncılık, 2014.
- Öz, Mustafa: **Ana hatlarıyla İslâm Mezhepleri Tarihi**, İst., Ensar Neşriyat, 2014.
- Öz, Mustafa: **Başlangıçtan Günümüze İslâm Mezhepleri Tarihi**, İst., Ensar Neşriyat, 2011.
- Öz, Mustafa: **Mezhepler Tarihi ve Terimleri Sözlüğü**, İst., Ensar Neşriyat, 2012.
- Özler, Mevlüt: **İslâm Düşüncesinde 73 Fırka Kavramı**, İst., Nun Yay., 1996.

- Rudolph, Ulrich: **Maturidi ve Semerkant'ta Ehl-i Sünnet Kelamı**, Çeviren, Özcan Taşcı, Litera Yayıncılık, İstanbul 2017
- İbn-i Saad, Ebû Abdillâh Muhammed: **Kitabü't-Tabakati'l-Kebir**, çev.: Komisyon, İst. Siyer Yay., 2014.
- Sarıkaya, M. Saffet: **İslâm Düşünce Tarihinde Mezhepler**, İst., Rağbet Yay., 2009.
- Sezgin, Fuat Prof Dr.: **Geschichte des Arabischen Schrifttums (GAS)**, Leiden, Brill, 1967.
- Soysaldı, Mehmet: 'Türkiye'deki İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Yolları', Ekev Akademi Dergisi, Sayı 45, Güz 2010.
- eş-Şirvânî, Mehmed Emîn b. Sadreddîn: **Makâlâtu Ehli'l-İlmi ve'l-Mezâhibi'l-Muhtelifi li-Tavâifi'l-Ümem**, Milli Kütüphane, Ankara, 55 Hk 272/4.
- eş-Şirvânî, Muhammed Nuri b. Ali: **Risâle mine'l-Akâid, Mukaddime Fî Beyân'il-Fıraki'l-Muhtelifi**, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Kısmı (El Yazmaları), kayıt no 2237.
- eş-Şehristânî, Muhammed Abdülkerim: **el-Milel ve'n-Nihâl, (İslâm Mezhepleri)** çev.: Mustafa Öz, İst., Ensar Neşriyat, 2005.
- Taşcı, Özcan: **"Dindarlık ve Milliyetçilik Arasında Gidip-Gelen İman Sorununa Yönelik Çözüm Arayışları"**, Günümüz İslam Dünyasında Meseleler ve Çözüm Yolları Uluslararası Sempozyumu, İstanbul 2016.
- : **Aydınlanma, Oryantalizm ve İslam-Kelami Konular Bağlamında Bir Karşı-**

- : **laştırma-**, Sentez Yayıncılık, Ankara 2013.
“Kelam İlminin “Kelam” Olarak isimlendirilmesinde Vasıl b. Ata’nın Takip Ettiği Yöntemin Muhtemel Katkıları Üzerine”, Dini Araştırmalar Dergisi, C. 9, Sayı 26, Eylül-Aralık, 51-69 (2006)
- : **Alman Oryantalizm Geleneği**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2014.
- : **"Almanya’da Kelam Çalışmaları"**, Dini Araştırmalar Dergisi, C. 6, Sayı 18, 211-221 (2004).
- : **"Der Islam" ve "Die Welt"te Kelam ve İslam Mezhepleri ile Alakalı Yayınlanan Almanca Makale ve Diğer Araştırma Türü Yazılar"**, Kelam Araştırmaları Dergisi (On-line Hakemli Dergi "www.kelam.org") Cilt 9, Sayı 2 (2011), 41-46.
- Tirmizi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Hasan b. Bişr ez-Zâhid: **İlk Kelam Risalelerine Göre Kader ve İnsanın Sorumluluğu**, İz yayıncılık, İstanbul 2009
- es-Sünen, çev.: Abdullah Parlayan, Konya, Konya Kitapçılık, 2007.
- Watt, Montgomery: **İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri**, çev.: E. Ruhi Fığlalı, İst., Sarkaç Yay., 1998.
- Yörükan, Yusuf Ziya: **Milel ve Nihâl Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme ve Mezheplerin Tetkikinde Usul**, Ankara, Kültür Bak. Yay., 2002.
- Yörükan, Yusuf Ziya: **İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi 2 (İslâm Akaid Sisteminde Gelişmeler)**, İst., Ötüken Neşriyat, 2015.
- Yörükan, Yusuf Ziya: **İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi-3 (Müs-**

- suf Ziya: **lûmanlıkta Dini Tefrika**), İst., Ötüken Neşriyat, 2009.
- ez-Ziriklî, Hayreddin: **el-A'lâm, (I-IIIIV), (Kamusu Terâcimi li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ Mine'l-Arab ve'l-Musta'ribîn ve'l-Musteşrikîn)**, Daru'l İlm li'l-Melâyin, Beyrut, 1984.

2. Süreli Yayınlar:

- Ekev Akademi Dergisi:** Güz 2010, Sayı: 45, Kış 2014, Sayı: 58.
- Milel ve Nihâl:** Aylık İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, (Muhtelif sayılar) Yayımcı: Milel ve Nihâl Derneği, Fatih, İst.
- Sakarya Ün. İlh. Fak. Dergisi:** Yıl, 2005, Sayı 11.

3. Çevrimiçi:

- <http://mezhep.org/> İlahiyat Fakülteleri İslâm Mezhepleri Anabilim Dalı Koordinasyon Sitesi, 19.10.2015.
- <http://mezheplertarihi.blogspot.com.tr/> Mezhepler Tarihi alanında yapılmış, paylaşımına açık olan çalışmalara link verilmektedir, 19.10.2015.
- <http://sirvan.gov.tr/sirvan/tarihi-yapi/> Şirvan Kaymakamlığı resmi internet sitesi, 12.11.2015.